

EL PROGRAMA CA/AC (“Cooperar per Aprendre/ Aprendre a Cooperar”) per ensenyar a aprendre en equip

**ÀMBIT C: EL TREBALL EN EQUIP COM A CONTINGUT A
ENSENYAR**

**Pere Pujolàs i José Ramón Lago (Coordinadors)
Mila Naranjo, Olga Pedragosa, Gemma Riera, Teresa Segués, Jesús
Soldevila, Glòria Olmos, Alba Torner i Carles Rodrigo**

1. Àmbit d'intervenció C: El treball en equip com a contingut a ensenyar

Suposem que, amb les actuacions previstes en l'àmbit d'intervenció A hem aconseguit cohesionar el grup classe i està molt més atent i preparat del que inicialment ho estava a treballar en equips cooperatius. I no només això: suposem també que, d'acord amb el que s'ha dit en relació a l'àmbit d'intervenció B, hem portat a terme algunes petites experiències de treball en equip, durant dues o tres unitats didàctiques, aplicant algunes de les estructures cooperatives simples descrites en el Quadre 1. Tot i així, és possible que hagin sorgit nous problemes: sorgeixen conflictes interns dintre d'algun equip i entre els diferents equips, davant dels quals, sobretot alguns alumnes, es resisteixen cada vegada més a treballar d'aquesta forma a classe.

Si passa això no hem de recular i tornar a estructures de l'activitat individualistes en les quals aquests alumnes “resistents al canvi” i, possiblement, nosaltres mateixos, ens sentíem més còmodes... El camí correcte és justament el contrari: avançar un nou pas, passar dels equips esporàdics heterogenis als denominats Equips de Base, i ensenyar-los de forma sistemàtica i persistent a treballar en equip, com un contingut curricular més.

Perquè treballin en equip, sobretot si pretenem que ho facin molt sovint, és imprescindible que es preparin per treballar d'aquesta manera, que ho aprenguin, i, per tant, és imprescindible que els ho ensenyem, com un contingut més, que, per altra banda, té cada dia més importància. Per tant, el treball en equip (com estic defensant en aquest article) no és només un mètode, un *recurs*, per a aprendre millor, sinó també un *contingut* més, quelcom que hem d'ensenyar-los de forma sistemàtica, com els hi ensenyem els altres continguts curriculars.

Es tracta de dues qüestions estretament relacionades: d'una banda, no podem utilitzar el treball en equip com a recurs si els alumnes no saben treballar en equip; i com que no en saben, els ho hem d'ensenyar, de manera que, com més sàpiguen treballar en equip, més útil serà el treball en equip com a recurs i per tant més rendiment traurem d'aquesta manera d'ensenyar. Per altra banda, la millor forma que els alumnes aprenguin a treballar en equip –i, per tant, la millor forma que tenim d'ensenyar-los-ho– és utilitzar el treball en equip com a recurs (és a dir, fer-los treballar en equip dintre de l'aula).

Àmbit d'intervenció C: El treball en equip com a contingut a ensenyar

Equip A:

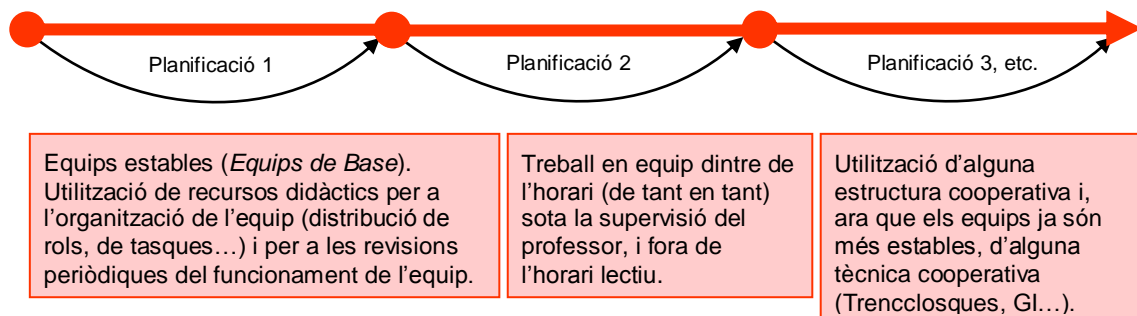

Figura 3

En la Figura 3 es representa aquest àmbit d'intervenció amb una fletxa, no com un segment –tal com hem representat l'àmbit d'intervenció A (compareu aquesta figura 3 amb la 2)–, perquè, a diferència dels temes d'una assignatura, l'aprenentatge del contingut “treball en equip” no té un final delimitat: es tracta d'un procediment que cada dia podem aprendre millor, es tracta d'aprendre unes habilitats socials el domini de les quals és progressiu i en certa manera il·limitat.

Ensenyar a treballar en equip als nostres alumnes consisteix, bàsicament, en ajudar-los a especificar amb claredat els objectius que es proposen, les metes que han d'assolir, ensenyar-los a organitzar-se com equip per a aconseguir aquestes metes (la qual cosa suposa la distribució de diferents rols i responsabilitats dintre de l'equip i la distribució de les diferents tasques, si es tracta de fer una cosa entre tots) i ensenyar-los, practicant-les, les habilitats socials imprescindibles per treballar en grups reduïts.

Efectivament, perquè el treball en equip sigui eficaç el primer que cal tenir clar són els objectius que es persegueixen. I tractant-se d'equips d'aprenentatge cooperatius, el primer objectiu és obvi: progressar tots en l'aprenentatge, saber, al final d'un tema, més del que sabien en iniciar-lo, cadascun segons les seves capacitats; no es tracta que tots aprenguin el mateix, sinó que cadascun progressi en el seu aprenentatge. I tractant-se d'equips d'aprenentatge cooperatius, el segon objectiu és igualment clar: ajudar-se uns als altres, cooperar, per progressar en l'aprenentatge. Tenir clars aquests objectius, i unir-se per assolir-los millor, equival a incrementar el que es denomina tècnicament la *interdependència positiva de finalitats*.

També és molt important, si no imprescindible, l'exercici de diferents rols dintre de l'equip: coordinador, secretari, responsable de material, portaveu, etc. Per accentuar el que es denomina la *interdependència positiva de rols* és necessari que cada membre de l'equip tingui assignat un rol i sàpiga exactament què ha de fer (les responsabilitats que té) per a exercir aquest rol. Igualment, si l'equip ha de fer o produir quelcom (un treball escrit, un mural, una presentació oral...) és necessari que es distribueixin el treball a realitzar (que tots hi participin) i així créixer el que es denomina la *interdependència positiva de tasques*.

A poc a poc, aquests equips de treball –que quan s'estabilitzen denominem *Equips de Base*– es converteixen en les unitats bàsiques de distribució dels alumnes i les alumnes d'un grup classe. Ja no es tracta d'un equip esporàdic, format per realitzar en equip les activitats previstes per a una sessió de classe, sinó d'equips estables que treballen junts cada vegada que el professor o la professora ho requereixen. A mesura que treballen junts, es coneixen més a fons i es fan més amics, la qual cosa va incrementant en ells el que es denomina la *interdependència positiva d'identitat*. Per incrementar aquesta identitat es poden utilitzar diferents recursos: posar un nom a l'equip, tenir un logotip, guardar els seus “papers” en el que denominem el *Quadern de l'Equip*...

Entre les habilitats socials pròpies del treball en grups reduïts podem citar les següents: escoltar amb atenció els companys, usar un to de veu suau, respectar el torn de paraula, preguntar amb correcció, compartir les coses i les idees, demanar ajuda amb correcció, ajudar els companys, acabar la feina, estar atent, controlar el temps de treball, etc. Aquestes habilitats socials poden convertir-se en *compromisos personals* de cada membre de l'equip com la seva contribució personal al bon funcionament de l'equip, en funció del que s'ha pogut constatar en *les revisions periòdiques* que l'equip fa del seu funcionament.

Per altra banda, la seqüència d'aquest aprenentatge no ve determinada per “temes” de durada variable, sinó per successives planificacions de l'equip que poden tenir un caràcter més regular i una durada més estable (un mes, un mes i mig, un trimestre...). En cada planificació l'equip elabora un *Pla de l'Equip*, que es converteix en el mitjà fonamental per treballar en aquest nivell d'intervenció. Un *Pla de l'Equip* és una “declaració d'intencions” que cada equip es proposa per a un període de temps determinat, i hi fan constar el càrrec o el rol que exercirà cadascun d'ells, els objectius que es plantegen tenir en compte d'una forma especial i els compromisos personals (relacionats amb alguna habilitat social que han de “perfeccionar”). Cap al final del període de vigència d'un Pla d'Equip determinat, l'equip ha de reunir-se per avaluar el pla, per a revisar el funcionament de l'equip durant aquest període de temps, identificar el que fan especialment bé i els aspectes que han de millorar, i determinar, a partir d'aquesta valoració, els objectius i els compromisos personals del següent Pla de l'Equip.

Aquesta forma de conducta requereix que els equips de base siguin estables, que els seus components romanguin junts un temps suficient com per poder portar a terme diferents Plans d'Equip, de manera que tinguin l'oportunitat de canviar el que no fan bé i consolidar el que fan bé. Per altra banda, l'estabilitat dels equips de base possibilita que es pugui utilitzar, com a estructura cooperativa de l'activitat, alguna de les tècniques d'aprenentatge cooperatiu (vegeu-ne dues de les més conegudes descrites en el Quadre 2), la principal característica de les quals és que es necessita un període llarg de temps (diverses sessions de classe) per poder aplicar-les.

Quan s'arriba a aquest nivell d'intervenció, els equips de base no només treballen junts dintre de la classe (amb la qual cosa el professor o la professora pot observar com interactuen i pot corregir actituds o suggerir canvis de

comportament), sinó que fins i tot, en alguns casos, continuen treballant junts fora de l'horari escolar.

A poc a poc, planificació rera planificació, el funcionament dels equips va millorant perquè van “interioritzant” i “consolidant” les habilitats socials relacionades amb el treball en equip, les relacions entre els alumnes es fan més positives perquè es coneixen més, es respecten més i són més amics...

El treball en equip i les competències bàsiques

És molt evident que l'estructuració cooperativa de l'aprenentatge a l'aula –que, com he dit, suposa quelcom més que fer fer als alumnes un treball en equip de tant en tant; suposa tenir estructurada la classe en equips de treball reduïts i treballar en equip sovint dintre la classe– és una manera –la millor, i possiblement l'única que tenim– que els nostres i les nostres alumnes desenvolupin al llarg de la seva escolarització la competència social i ciutadana “que fa possible comprendre la realitat social en què es viu, cooperar, conviure i exercir la ciutadania democràtica en una societat plural, així com comprometre's a contribuir en la seva millora” (Generalitat de Catalunya: Annex 1 al Currículum d'educació primària¹ i del Currículum d'educació secundària obligatòria²). Aquesta competència, però, inclou l'exercici d'habilitats que la transcendeixen i afecten a altres competències bàsiques com les competències comunicatives, les metodològiques i les personals.

Efectivament,

Entre les habilitats que tenen relació amb aquesta competència destaquen: conèixer-se i valorar-se; saber comunicar-se en distints contextos; expressar les pròpies idees i escoltar les alienes; ser capaç de posar-se en lloc d'altri; prendre decisions en els distints nivells de la vida comunitària; valorar les diferències i reconèixer la igualtat de drets entre els diferents col·lectius, en particular, entre homes i dones; practicar el diàleg la negociació per arribar a acords com a forma de resoldre els conflictes, tant en l'àmbit individual com el social” (Generalitat de Catalunya: Annex 1 al Currículum d'educació primària i del Currículum d'educació secundària obligatòria).

Es tracta d'habilitats relacionades amb la cooperació i el treball en equip que és urgent contribuir a què els nostres estudiants tinguin l'oportunitat de desenvolupar al llarg de la seva escolarització:

Perquè és important aprendre a cooperar i col·laborar? L'educació tradicional en les societats occidentals desenvolupades ha valorat durant molt temps l'èxit de l'individu damunt de l'èxit del grup. S'estimula la competitivitat entre els alumnes. Si hi ha un “primer de la classe” i ha d'haver un “últim”: és una lògica de guanyadors i perdedors, una selva dintre de l'escola. Els resultats d'aquest tipus d'educació són limitats, perquè els alumnes no adquireixen una bona competència social. Són problemes socials són complexos i requereixen una col·laboració dels afectats –que som tots– per solucionar-los. En els últims anys, les empreses comencen a demanar treballadors que sàpiguen cooperar i formar equips, s'esforcin per aconseguir entorns de treball eficaços però no rígids, s'introdueixin aspectes informals per millorar la motivació, la cohesió dels equips: activitats d'oci, entorn de treball amable, maneres de relacionar-

¹ Decret 142/2007. DOGC núm. 4915.

² Decret 143/2007. DOGC núm. 4915.

se, etc. És necessari tenir coneixements, però a més cal saber comunicar-los i desenvolupar *grups intel·ligents*, que maximitzin els recursos i destreses de cada treballador, per donar la millor solució possible als problemes. (Marina i Bernabeu, 2007, p. 77).

Francament, si això és el que es pretén aconseguir amb els nens i nenes i els nois i noies del nostre país –i és molt important que ho intentem–, hem d'avançar decididament cap a una estructuració cooperativa de l'aprenentatge. És molt obvi que totes aquestes habilitats no es poden desenvolupar, de cap manera, en una estructura individualista o competitiva de l'activitat a l'aula. Facilitar el desenvolupament d'aquestes habilitats suposa, necessàriament, transformar aquestes estructures en una estructura cooperativa. Només així, els nostres alumnes i les nostres alumnes tindran una oportunitat continuada de practicar aquestes habilitats d'una forma natural, en el dia a dia de les seves classes, sense necessitat de crear situacions específiques –per exemple, a l'hora de tutoria– per a poder-les desenvolupar.

Per acabar...

No és fàcil treballar a la classe en equips d'aprenentatge cooperatiu. Els que ho han provat, ho saben prou bé. L'estructura individual està molt arrelada i, en el millor dels casos, fins i tot quan volem que els nostres estudiants facin alguna cosa en equip, sovint acaben fent una suma de petits treballs individuals... Per això, dur a terme una sèrie d'actuacions per millorar el clima o l'ambient de la classe i predisposar els alumnes a treballar en equip és un primer pas, necessari, però no suficient. L'ús d'estructures i tècniques cooperatives com les que hem citat d'exemple en aquest article ens poden ajudar a fer-ho possible, tot vigilant, però, que no siguin estructures pseudocooperatives; ens hem d'assegurar al màxim de què, dins l'equip, cadascú hi tingui un paper rellevant (responsabilitat i activitat individual) i, alhora, hi hagi com més interacció millor entre ells. De tota manera, amb això no n'hi ha prou. Necessitem, a més, que els estudiants treballin cada vegada millor en equip i per això els ho hem d'ensenyar: ajudar-los a organitzar-se millor, a planificar el seu treball en equip, a revisar el funcionament del seu equip i a proposar-se objectius de millora és una bona manera que aprenguin a treballar en equip cada vegada més bé.

Combinar degudament les actuacions d'aquests tres àmbits és la millor manera d'aconseguir els beneficis del treball en equips cooperatius a l'hora d'aprendre, beneficis que vam més enllà de l'adquisició dels coneixements de les diferents àrees del currículum i abasten també una sèrie àmplia d'habilitats socials cada vegada més necessàries en la societat actual.

Referències Bibliogràfiques

- AA.VV. (2005) “Tema del Mes: Grupos Cooperativos”. *Cuadernos de Pedagogía*, 345, pp 50-83.
- ABAD, M. y BENITO, M.L. (Coords.) (2006): *Cómo enseñar junt@s a alumnos diferentes: aprendizaje cooperativo*. Zaragoza: Egido Editorial
- AGUIAR, N. y BRETO, C. (2006): “Aprendiendo y enseñando a vivir en la escuela”. En ABAD, M. y BENITO, M.L. (Coords.): *Cómo enseñar junt@s a alumnos diferentes: aprendizaje cooperativo*. Zaragoza: Egido Editorial. Páginas 363-501.
- ALONSO, M.J. Y ORTIZ, Y. 2005. “Del cuaderno de equipo al método de proyectos”. *Cuadernos de Pedagogía*, 345, pp 62 -65.
- COLL, C. (1984): “Estructura grupal, interacción entre alumnos y aprendizaje escolar”. *Infancia y Aprendizaje*, 27/28, pp. 119-138.
- ECHETA, G. y MARTÍN, E. (1990): "Interacción social y aprendizaje", en COLL, C., PALACIOS, J. y MARCHESI, A. (Comp.): *Desarrollo psicológico y educación. Vol. III*. Madrid: Alianza, pp. 49-67.
- GONZÁLEZ, P. (2000). “Comunitat d’Aprentatge Ruperto Medina de Portugalete”. *Guix*, 263, pp 9-18
- JOHNSON, D.W y JOHNSON, R.T. (1997): "Una visió global de l'aprenentatge cooperatiu", en *Suports. Revista catalana d'Educació especial i atenció a la diversitat*, núm. 1, pp. 54-64.
- JOHNSON, D.W., JOHNSON, R.T. y HOLUBEC, E.J. (1999): *El aprendizaje cooperativo en el aula*. Buenos Aires: Paidós.
- KAGAN, S. (1999): *Cooperative Learning*. San Clemente: Resources for Teachers, Inc.
- KAGAN, S. (2001): “Kagan Structures and Learning Together. What is the Difference?”. Kagan Online Magazine. <http://www.kaganonline.com/KaganClub/FreeArticles.html>
- MARCHENA, R. (2005): *Mejorar el ambiente en las clases de secundaria. Un enfoque práctico para responder a la diversidad desde el aula*. Málaga: Aljibe.
- MARINA, J.A. i BERNABEU, R. (2007): *Competencia social y ciudadana*. Madrid: Alianza Editorial
- OVEJERO, A. (1990): *El aprendizaje cooperativo. Una alternativa eficaz a la enseñanza tradicional*. Barcelona: PPU.
- PARRILLA, A. (1992): *El profesor ante la integración escolar: "Investigación y formación"*. Capital Federal (Argentina): Ed. Cincel.
- PUJOLÀS, P. (2004). *Aprender juntos alumnos diferentes. Los equipos de aprendizaje cooperativo en el aula*. Barcelona: Eumo-Octaedro.
- RUÉ, J. (1991): *El treball cooperatiu*. Barcelona: Barcanova.
- STAINBACK, S. y STAINBACK, W (1999). *Aulas Inclusivas*. Madrid: Narcea.

El Programa CA/AC (“Cooperar per Aprendre/Aprende a Cooperar”) per ensenyar a aprendre en equip.
Àmbit C: En treball en equip com a contingut.

STAINBACK, S., STAINBACK, W. y JACKSON, H.J. (1999) “Hacia las aulas inclusivas”, en Stainback, S. y Stainback, W (1999). *Aulas Inclusivas*. Madrid: Narcea.